

Perfils professionals emergents a l'escola

Una mirada organitzativa

La incorporació d'altres perfils professionals als centres educatius ha estat propiciada per diferents factors socials i educatius. A GROC*, estan treballant aquest tema des que es van plantejar l'acollida dels professionals de nova incorporació.

En els darrers temps, s'ha incrementat notablement el nombre de professionals no docents que intervenen en els centres educatius, tot assumint funcions auxiliars: de suport i vetlla d'alumnes amb necessitats educatives especials, d'integració social, de monitoratge, etc. El pas d'una escola que únicament aplegava docents (amb idèntica formació, condicions laborals, procediment d'accés, cultura professional...) al panorama actual és conseqüent amb l'eixamplament de les funcions assignades als centres educatius: a la funció tradicional d'instrucció i de transmissió de sabers, s'hi han afegit funcions d'integració i cohesió social, d'inclusió, terapèutiques, de conscienciació i prevenció de tota mena de riscos socials: violència de gènere, xenofòbia, consumisme, embarassos no desitjats, malalties de transmissió sexual, conduc-

ció responsable, addiccions...¹. D'altra banda, també hi ha hagut un conjunt de factors conjunturals que hi han contribuït: fenomen migratori, període de bonança econòmica, noves titulacions de formació professional, externalització de serveis complementaris, etc.

A GROC vam començar a interessar-nos per aquesta qüestió quan vàrem treballar l'acolliment dels professionals de nova incorporació. Ens adonàvem que l'acollida era diferent segons el perfil professional del qual estiguéssim parlant, tot posant una atenció especial a les dificultats que comportava als equips directius i als responsables de l'acollida:

L'augment numèric va acompanyat d'una creixent diversitat de perfils professionals que s'incorporen al centre al llarg del curs. Si bé, en un primer moment, quan parlem d'acollida als membres nous a l'organització tendim a centrar l'atenció en els docents, de seguida ens adonem que el col·lectiu de persones que, d'una manera o altra, s'incorporen al funcionament del centre al llarg del curs escolar és molt més ampli: els estudiants en pràctiques; els

professionals de suport a l'escolarització (vetlladors, intèrprets de llenguatge de signes, mediadors culturals...); els assessors externs (EAP, LICS, CREDA, escola-empresa...); els responsables dels serveis socioeducatius que ofereix el centre (servei matinal d'acollida, activitats ludicoeducatives a migdia i vespre, menjador...); els agents educatius comunitaris (assistents socials, escolaritzacions compartides, aules taller, etc.). Tot plegat, dona lloc a un panorama bigarrat.

(J. Teixidó i GROC, 2007)

Ara bé, els reptes que planteja la plena incorporació d'aquests professionals no acaben amb l'acollida. Cal afavorir el co-neixement recíproc de les persones i de les funcions que realitzen, cal delimitar responsabilitats i, sobretot, cal establir moments de trobada, de treball en comú, de creació de sentiment d'equip. En definitiva, es tracta de superar la mera juxtaposició (a vegades, subordinació) de funcions per tal d'avançar cap a la suma d'esforços en el marc d'un projecte comú.

En definitiva, es tracta de superar la mera juxtaposició (a vegades, subordinació) de funcions per tal d'avançar cap a la suma d'esforços en el marc d'un projecte comú

Una qüestió peremptòria, però bàsica, consisteix a identificar els diversos professionals que hom pot trobar en un centre educatiu, a conèixer-los. Molta gent sap que hi són (ha sentit a parlar dels vetlladors, dels auxiliars...), però no sap per què hi són, què hi fan, com ho fan, quan ho fan, etc. La primera part de l'article es destina a donar resposta a aquests interrogants; es tracta de construir un mapa per a navegants que sigui útil als mateixos professionals (tant docents com no docents), a les famílies, als estudiants que es preparen per ser professors i, en general, a qualsevol persona interessada per conèixer les interioritats de la vida escolar. Un cop presentats, a la segona part del text, s'hi assenyalen alguns reptes organitzatius que es desprenen de la seva incorporació a les escoles i als instituts.

Qui són? Què fan?

No resulta fàcil elaborar una relació exhaustiva dels professionals no docents que intervenen en els centres, atès que les seves característiques són difuses i, en alguns casos, presenten interrelacions. Davant la necessitat de concretar, ens centrem en cinc perfils, tot fent-ne una caracterització breu i considerant les funcions que duen a terme i les condicions en què les realitzen.

Auxiliar d'educació especial (AEE)

Sorgeixen per donar resposta a les necessitats d'alumnes que presenten problemes de mobilitat (espinà bífida, hemiplegia, etc.) i que necessiten cadira de rodes, bastons... per desplaçar-se amb normalitat. Es tracta d'afavorir que assolixin el grau més elevat possible d'autonomia, tant en els aspectes acadèmics com en la vida escolar: anar al lavabo, menjar, jugar amb els companys... També es responsabilitzen de la vetlla d'alumnes que presenten trastorns conductuals greus que poden donar lloc a conductes agressives, amb repercussions per a la

resta dels companys, amb una funció bàsica de contenció en situacions de crisi.

La denominació inicial amb què se'ls va conèixer fou la de «vetlladors», amb la qual es posava èmfasi en la funció d'estar pendent d'un alumne (vetllar-lo) i, en termes generals, es tracta d'un terme que s'ha consolidat en els centres.

Educadors d'educació especial (EEE)

L'avenç cap a la plena integració dels nois i noies amb necessitats educatives especials implica la contractació d'educadors i educadores que afavoreixin que els alumnes amb diversos graus d'afectació puguin participar en les diverses activitats que tenen lloc al centre docent, els quals duen a terme la seva feina als centres d'educació especial o bé a les unitats de suport a l'educació especial. Es tracta de professionals que contribueixen a implementar programes individuals de treball que han estat dissenyats per l'ensenyant tutor o tutora i diversos especialistes, alhora que vetllen pel progrés integral de l'alumnat

que atenen en aspectes com ara l'autonomia personal, l'adquisició d'hàbits, la realització d'activitats quotidianes, el seguiment de l'escolaritat compartida, etc.

La realització de funcions educatives (intervenció directa) implica la coneixença del projecte de centre, així com de les programacions específiques dels nois i les noies que atenen, per la qual cosa han de compartir informació amb el mestre tutor o la mestra tutora referida a la dinàmica d'aula: activitats, adequació a les possibilitats de cada alumne, progressos, mancances, observacions, etc.

Integradors socials (INS)

Són els professionals encarregats de col·laborar en el desenvolupament d'habilitats socials i d'autonomia personal en l'alumnat en situació de risc: absentisme escolar, entorn social i familiar, addiccions, pertinença a bandes... Procuren fer un seguiment de l'alumnat des d'una perspectiva transversal, tenint en compte l'àmbit formal (classes, integració al grup, tutoria, sortides...) i l'educació no formal (menjador, transport escolar, activitats de suport a l'estudi,

NICOLAU BALCELLS

clubs esportius, entitats de lleure...). La realització d'aquestes funcions implica mantenir una relació estreta amb les diverses estructures internes dels centres (equip directiu, comissió d'atenció a la diversitat, equips de tutors), com també amb els professionals externs (assessors de l'EAP o LIC), alhora que eixampla la seva intervenció vers les famílies..., però

també cal que esdevingui un nexa d'unió permanent amb les famílies i la comunitat, tot establint línies d'actuació coordinades amb els diferents agents socials.

Tècnics d'educació infantil (TEI)

Amb l'arribada dels infants de tres anys (P3) a l'escola ordinària, es dota de

més recursos humans aquesta franja d'edat, atès que les seves necessitats bàsiques són més àmplies: acompanyaments, control d'esfínters, contenció...

Els TEI exerceixen les seves funcions a les aules de P3, per bé que el seu horari de treball (fins arribar a les 37,5 hores) es pot complementar amb tasques de menjador i d'acollida matinal. En alguns casos, la seva intervenció no es limita únicament a P3, sinó que poden intervenir en els diversos nivells d'educació infantil. Es dediquen, fonamentalment, a donar suport al mestre o a la mestra en la preparació i l'execució d'accions educatives, al seguiment i control de les activitats quotidianes, a la vigilància i tutelatge dels nens i nenes en les estones de joc, a atendre necessitats vitals dels infants (canvi de bolquers, neteja, migdiada...) i, en termes generals, al bon funcionament d'aquest nivell educatiu.

Monitors de menjador (MON)

En els darrers anys, el menjador escolar ha esdevingut un servei complementari que, dia rere dia, ha pres més

volada als centres educatius. Realitza, simultàniament, funcions assistencials (cobrir situacions de precarietat) i de servei social que afavoreix la plena incorporació al món laboral dels pares i les mares. Aquest fet ha portat a la professionalització del personal encarregat d'aquesta tasca, que és contractat a través d'una empresa de serveis.

Les funcions de monitoratge de menjador són organitzatives (vetllar per un bon funcionament, procurar que hi hagi ordre...), socioeducatives (adquisició d'hàbits socials i socio-sanitaris (ús i cura d'estris, desenvolupament d'activitats educatives i recreatives...) i de control (custòdia dels usuaris del servei, seguiment d'assistència...).

Els perfils esmentats il·lustren, únicament, una part de la diversitat de professionals que poden trobar-se als centres. N'hi ha d'altres: logopedes, tècnics de llenguatge de signes, fisioterapeutes, mediadors culturals, monitors de transport escolar, monitors d'acollida matinal i de sisena hora, auxiliars de conversa, infermeres... Tot plegat, genera un notable increment de la complexitat

organitzativa que considerarem a continuació.

La mirada organitzativa: alguns aspectes que cal considerar-ne

La introducció dels nous perfils professionals a l'escola no pot ésser contemplada únicament des d'una perspectiva funcional (en base a la feina que hi fan). Si n'engrandim el camp de visió, observarem que hi ha molts altres aspectes col·laterals que cal tenir en compte. N'assenyalem alguns que considerem especialment rellevants.

Formació d'un nou col·lectiu laboral

La irrupció d'aquests nous professionals suposa la consolidació d'un tercer col·lectiu laboral a les escoles i als instituts que es troba en una situació intermèdia en relació amb els dos que hi havia fins ara: els docents (mestres i professors) i el personal d'administració i serveis (administratius, consergeria, neteja...). D'una banda, presenten característiques do-

cents, atès que intervenen directament amb els nois i les noies, tot contribuint a formar-los. D'una altra banda, si es té en compte el règim laboral, la contractació, el nivell de formació exigida i la vertebració institucional, presenten similituds amb el personal de serveis. Són un tercer sector.

La irrupció d'aquests nous professionals suposa la consolidació d'un tercer col·lectiu laboral a les escoles i als instituts que es troba en una situació intermèdia entre els docents i el personal d'administració i serveis

Reconeixement institucional

Si constitueix un col·lectiu amb identitat pròpia, que presenta característiques singulars en relació amb els dos citats més amunt, sembla necessari afavorir-ne la vertebració a l'organització, tant des d'una perspectiva informal (amb la plena incorporació a la dinàmica relacional: comunicació, participació en la presa de decisions, en les activitats del centre...), com formal (incorporació a l'estructura organitzativa). Des d'aquest darrer punt de vista, atès

que el Consell Escolar constitueix l'òrgan màxim de govern del centre en el qual es troben representats els diversos estaments de la comunitat, semblaria lògic que hi tinguessin una representació específica.

Dualitat funcional: entre la normativa reguladora i la realitat

Si hom fa una anàlisi de les funcions que se'ls assignen a la normativa reguladora², s'observa una clara dualitat entre les funcions socioeducatives (EEE, INS i TEI) i les funcions auxiliars (AEE i monitor). En la pràctica, tanmateix, aquesta distinció és de mal fer, atès que la vetlla d'un alumne o el monitoratge de menjador no impliquen únicament la realització de funcions mecàniques (ajudar a pujar escales, contenció en moments de crisi, organitzar la cua del menjador, vetllar perquè les safates quedin ben posades...), sinó que també porten implícita l'assumpció de funcions educatives: estimular davant d'una dificultat, seleccionar activitats adequades a les possibilitats d'un alumne, treballar hàbits

d'higiene i d'alimentació saludables, desenvolupar actituds de respecte envers els altres mentre s'esperen a la cua, etc.). Al capdavall, tothom qui interacciona amb un noi o una noia amb la intenció d'ajudar-lo a progressar d'una manera sistemàtica i continuada, du a terme una funció educativa.

Variabilitat en la concreció de la feina

El fet que hi hagi dos professionals a l'aula (per bé que tinguin estatus diferents) presenta un ampli ventall de possibilitats que s'aprofiten d'una manera diferent en cada cas. A tall d'exemple, s'estipula que un AEE (vetllador) només ha de tenir cura de l'alumne que li correspon. Ara bé, on acaben les seves responsabilitats com a auxiliar i on comencen les responsabilitats del docent? L'ajudarà a mocar-se, però, en canvi, no l'orientarà a l'hora d'agafar bé les tisores? L'ajudarà a reconèixer i a esmenar els errors en un exercici? Ignorarà un altre alumne que li demana ajut? Al capdavall, la vida a l'aula és basa en interaccions, intercanvis... La intervenció dels

EL LOS GORRIONES. MADRID

auxiliars dependrà de l'acord al qual hagin arribat, bé sigui d'una manera explícita o tàcita, amb el mestre o la mestra. Pot ser que l'auxiliar resti completament al marge de l'aprenentatge i se n'encarregui únicament l'ensenyant; pot ser que s'hagin distribuït la feina i, fins i tot, es donen casos que esdevé el veritable responsable de l'aula:

Enguany, ja és la tercera substitució que passa per la tutoria de segon. Sort que hi ha la Mercè, la vetlladora de l'Eduard. Passa totes les hores amb el grup, participa amb normalitat a l'activitat docent i cada vegada que arriba una mestra nova s'encarrega de posar-la al corrent. Hem fet molta sort amb aquesta noia. Si no hi fos, no sé com hauria anat.

Quan hi ha bona entesa entre les persones, aquesta feblesa en la delimitació de les responsabilitats pot ser beneficiosa, atès que possibilita la construcció de criteris singulars d'actuació, fruit del diàleg professional. Quan no hi ha bona entesa, en canvi, això pot donar lloc a conflictes, a tibantors o a tensions interpersonals que fan de mal arreglar.

Coordinació entre els professionals

El treball conjunt de dos professionals a l'aula (encara que n'hi hagi un que només s'encarregui d'un nombre reduït d'alumnes) exigeix una coordinació elevada³: han de tenir clar què farà cadascú, de quina manera s'adreçaran als nens i nenes, qui prepararà els materials, qui orientarà els que tenen dificultats... I per parlar de tot això cal disposar de les condicions organitzatives que ho afavoreixin (temps, horari de coincidència entre el mestre i l'auxiliar, protocols, etc.) i, sobretot, predisposició: a acceptar i a incorporar una altra persona a la privacitat de la vida de l'aula, a argumentar i negociar pautes d'actuació, a establir criteris d'intervenció, etc. Aquesta dificultat es multiplica quan un mateix auxiliar intervé a diversos nivells i, per tant, s'ha de coordinar amb més d'un mestre.

Diversos graus de vertebració professional

El col·lectiu de persones que duu a terme funcions socioeducatives i auxiliars als centres educatius presenta diverses expectatives en relació amb la

NICOLAU BALCELLS

feina que generen diversos graus de vertebració col·lectiva i, també, de compromís i identificació amb la institució. En alguns casos, encara que minoritaris, hi ha professionals amb plaça definitiva en un centre educatiu, una part considerable dels quals són titulats en formació professional de grau superior que simultanegen aquesta feina amb l'estudi d'una carrera universitària (normalment, magisteri o educació social) i ho consideren una ocupació provisional que

duen a terme mentre esperen que els surti quelcom millor. Finalment, en els darrers temps, s'ha produït una incorporació notable de persones adultes (fonamentalment, mares d'alumnes) que duen a terme tasques de monitoratge de menjador, les quals es plantegen la feina amb una perspectiva de continuïtat.

En conjunt, tant si es tenen en compte els diversos perfils professionals com les expectatives i els interessos personals, les dificultats perquè es vertebrin com un col·lectiu professional amb entitat pròpia són notables.

Dependència orgànica diversa

Els professionals que hem esmentat poden tenir una dependència orgànica diversa. N'hi ha que són contractats directament pel Departament d'Educació, però també n'hi ha que depenen dels ajuntaments, dels consells comarcals, d'empreses de serveis, etc. Aquesta disparitat té repercussions en els règims laborals (categoria professional, sous, horaris, vacances, triennis, pagues extres...); és a l'origen de tensions i conflictes entre els professionals (greuges

comparatius, reivindicacions comparatives...), i, també, incrementa la complexitat de la seva gestió.

Introducció a la cultura escolar

La plena incorporació a qualsevol organització implica un procés d'enculturació, és a dir, d'acollida i de transmissió de les pautes bàsiques de funcionament per tal que el neòfit les conegui i, d'una manera progressiva, les incorpori. Cal que els centres es dotin de mecanismes d'acollida als professionals de nova incorporació (Teixidó, 2009) que tinguin en compte els aspectes estructurals: tasques, horaris, responsabilitats..., i, també, els personals: relacions interpersonals, rituals, hàbits... En aquest context, cal prestar una atenció especial als professionals que duen a terme tasques socioeducatives, per tal que, ateses les peculiaritats de la seva situació al centre, no se sentin professionals «de segona», sinó uns integrants més de l'equip educatiu.

En síntesi, les línies precedents pretenen contribuir a prendre consciència de l'existència d'«altres» perfils professionals a les escoles i als instituts, a identi-

ficar i valorar la feina que duen a terme i a conèixer alguns dels reptes i les dificultats principals que planteja la seva incorporació plena als centres educatius.

HEM PARLAT DE:

- Gestió de recursos interns.
- Acollida.
- Clima i cultura de centre.

Notes

* Els membres de GROC que han participat en l'elaboració i la discussió del text han estat Alba Abuli Fexas, Joan Manel Barceló Sitges, Josep Bofill Deu, Anna Maria Camps Reñé, Cati Casanovas Llaona, Rosa Casellas Codina, Josep Celrà Frigolé, Bea Cruset Ballart, Eva Escajadillo Llontop, Esther Gibert Esparch, Maria Grimau Vilaró, Lourdes Guibert Romans, Roser Marco Miquel, Imma Marquès i Clotas, M. Lluïsa Martínez Placeres, Conxi Ontañón Villar, Salvador Parés Sidera, Montse Planas de Farners Valentí, Assumpció Salleras Costal, Laura Serrats Gironella i Anna Trull Martí.

1. Aquest eixamplament continu de les funcions assignades a l'escola ha de conduir, tard o d'hora, a plantejar-ne l'establi-

ment d'uns límits raonables. Per molt que hi hagi arguments socials que ho aconsellin i que la raó d'existir de l'escola sigui el servei social, no hi cap tot. Es tracta d'aplicar-hi un principi de sostenibilitat. Una reflexió sobre aquesta qüestió es troba a la conferència «L'escola respira calma». XX Jornades de Reflexió del Consell Escolar de Catalunya, celebrades a Manresa l'any 2008. Disponible a <http://www.joanteixido.org>

2. Resolució de 30 de juny de 2008, per la qual s'aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius públics d'educació infantil i primària. Epígrafs 22.1.2 a 22.1.6.

3. Durant el curs 2008-2009, GROC ha dedicat l'atenció a considerar els diversos aspectes que cal tenir en compte a l'hora de prendre una decisió de centre davant la disjuntiva «Desdoblar? o dos mestres a l'aula?». Al document de treball (que es troba en procés d'elaboració), hi sostenim que totes dues opcions són vàlides i poden contribuir a millorar l'aprenentatge dels nois i les noies. La segona opció, a més a més, contribueix al creixement professional dels docents i a la cohesió claustral. Ara bé, fer-ne un bon ús implica tenir en

compte múltiples factors: coordinació, delimitació de rols, criteris de formació de parelles docents, predisposició..., que s'han de tenir en compte en la presa de decisió. No n'hi ha prou de presentar-ho com una «innovació metodològica»; fer-ne un ús responsable (que possibiliti la millora) implica considerar-ne molts més aspectes. En els moments actuals, GROC recull experiències de treball conjunt de dos mestres a l'aula. En trobaràs informació a www.joanteixido.org/cat/dos_aula.php

Referències bibliogràfiques

TEIXIDÓ, J.; GROC (2007): «Reflexions i propostes d'acció per a l'acollida dels professionals de nova incorporació a les escoles i instituts». *Caixa d'Eines*, núm. 6, p. 36-53.

TEIXIDÓ, J. (2009): *La acogida al profesorado de nueva incorporación al centro educativo*. Barcelona. Graó.

Joan Teixidó Saballs
Rosa Brucart Prat

Grup de Recerca en Organització de Centres (GROC)

www.joanteixido.org
joan.teixido@udg.edu